

A new perspective on the usefulness of the Rorschach test in psychological assessment. Reflections on the short version of the test (Basic Rorschach)

Nowe spojrzenie na użyteczność testu Rorschacha w diagnozie psychologicznej.
Refleksje nad skróconą wersją testu (Basic Rorschach)

Anna Hunca-Bednarska ^{AEF}

MONAR center in Lublin, Poland

Abstract

The Rorschach test is the most well-known psychological test ever invented; it has captured the imagination of entire generations of clinicians, researchers, artists, writers, and ordinary participants in mass culture. Yet, no psychological test has faced such heavily emotional criticism. The drastically ambiguous status of this test in the community of psychologists can be called an identity crisis. This is the diagnosis presented in the book titled *Assessment Using the Rorschach Inkblot Test* by James P. Choca and Edward D. Rossini, American professors of clinical psychology currently affiliated with the Roosevelt University in Chicago. It was this book that inspired the present article. Choca and Rossini claim that the crisis associated with the use of the inkblot test stems from the lack of understanding of what the essence of this test actually is and from its improper usage. They also indicate realistic and practical ways to overcome this crisis.

Faced with the excessively elaborate systems for processing and interpreting the material obtained using the test, the authors attempt to create a short version of the inkblot test (Basic Rorschach). In the short version it is possible to use a smaller number of categories or even limit oneself to use only four plates instead of ten. Choca and Rossini admit that the Basic Rorschach requires further studies; they are also willing to give psychologists a great degree of freedom and the possibility of deciding what to take into account and what to ignore in the interpretation of results. They also propose to introduce a new final phase of the test, which, in a way, involves the examinee in the process of analyzing his or her responses.

In this paper I address the changes proposed by the authors, concerning both the procedure and the manner of categorizing and interpreting responses. For this purpose, I use own clinical experience and the results of my empirical research.

Keywords: Rorschach test, short version, Follow-Up Phase, psychological assessment.

Streszczenie

Test Rorschacha jest najbardziej znanym testem psychologicznym, jaki kiedykolwiek wymyślono; zawładnął on wyobraźnią całych pokoleń klinicystów, badaczy, artystów, pisarzy i zwykłych uczestników kultury masowej. A jednak, żaden test psychologiczny nie spotyka się z tak bardzo emocjonalną krytyką. Drastycznie niejednoznaczny status tego testu w środowisku psychologów, można nazwać kryzysem tożsamości. Diagnozę taką zaprezentowali w książce *Assessment Using the Rorschach Inkblot Test*, James P. Choca i Edward D. Rossini, profesorowie psychologii klinicznej, aktualnie związani z Uniwersytetem Roosevelta w Chicago. Książka ta była inspiracją do napisania niniejszego artykułu. Choca i Rossini twierdzą, że kryzys związany ze stosowaniem testu wynika z niezrozumienia, czym test ten w swej istocie jest i z niewłaściwego posługiwania się nim. Wskazują także realistyczne, praktyczne drogi przezwyciężenia tego kryzysu.

Wobec nadmiernie rozbudowanych systemów opracowywania i interpretowania uzyskanego w badaniu testem materiału, autorzy podejmują próbę stworzenia skróconej wersji testu plam atramentowych (Basic Rorschach). W skróconej wersji testu można posługiwać się mniejszą liczbą kategorii, a nawet ograniczyć się do wykorzystania jedynie czterech tablic zamiast dziesięciu. Choca i Rossini przyznają, że Basic Rorschach wymaga dalszych opracowań, są także skłonni do przyznawania psychologom dużego stopnia swobody i możliwość decydowania, co uwzględnić w interpretacji wyników, a co pominąć. Proponują też wprowadzenie nowej, końcowej fazy badania, która stanowi swoiste włączenie badanej osoby w proces analizy własnych wypowiedzi.

W prezentowanej tu pracy ustosunkowuję się do proponowanych przez autorów zmian, zarówno w procedurze badania, jak i w sposobie kategoryzowania i interpretowania wypowiedzi. W tym celu wykorzystuję własne doświadczenie kliniczne, a także wyniki przeprowadzonych przeze mnie badań empirycznych.

Słowa kluczowe: Test Rorschacha, wersja skrócona, faza uzupełniająca, diagnoza psychologiczna.

The ten plates with inkblots constructed by Hermann Rorschach were meant to be helpful in unfolding the examinees' visual perceptual experience. This highly general definition of the theoretical foundations of the method encouraged psychologists to use it in various perspectives in the intensively developing psychology of the first half of the twentieth century. On the one hand, the inkblots turned out to be an attractive tool for psychoanalysis, and later for dynamic psychology, ego psychology, object relations psychology, and self psychology – the psychologist who can be regarded as the pioneer of this clinical orientation was Bruno Klopfer. On the other hand, the tendency to refine psychological instruments and the development of psychometrics contributed to the emergence of so-called systems, yielding examination results in the form of numerical figures and indices compared against the norms specified for various groups of examinees. The objectivization of data obtained using the Rorschach test was initiated by Samuel Beck. I would like to stress, however, that the first categorization of responses had been introduced by Rorschach himself – without that, no analysis of test results would have been possible.

One of the first comprehensive proposals regarding the categorization of examinees' responses and the way of interpreting them was Zygmunt Piotrowski's *Perceptanalysis*, largely inspired by Gestalt Psychology [1]. Popularized by Maria Grzywak-Kaczyńska, perceptanalysis was Poland's most well-known and most widely applied method of processing data obtained using the inkblot test. In the 1950s, in view of the diversity of approaches to the test under discussion, John E. Exner made an ambitious attempt to create an eclectic system, using the work of all significant authors and supplementing it with the results of his own empirical research as well as clinical experience. Exner stresses the significance of the process of perception and the cognitive interpretation of the stimuli presented to the examinee; nevertheless, he remains open to the understanding of responses from the point of view of dynamic psychology [2]. The scholar took account of the achievements of the psychometric approach (Samuel Beck, Marguerite Hertz), the views of the already mentioned Piotrowski, those of Klopfer, who was influenced by phenomenology, as well as the distinctly psychodynamically oriented Rorschachists such as David Rapaport, Roy Schafer, Merton Gill, and Robert R. Holt. The history and the principles of Exner's system, referred to as the Comprehensive System (CS), were introduced to Polish

psychologists by Michał Stasiakiewicz [3]. Published in 1974 and subsequently elaborated and modified until the beginning of the twenty-first century, this system is currently the most often used one. In 2011 a new, competing system appeared: the Rorschach Performance Assessment System (R-PAS), developed by a team of five researchers (Gregory Meyer, Donald Viglione, Joni Mihura, Philip Erdberg, and Robert Erard). However, the systems existing today are highly elaborate and require specialist training as well as a substantial amount of work on drawing up psychological opinions.

In their 2018 book, *Assessment Using the Rorschach Inkblot Test*, James P. Choca and Edward Rossini acquaint the readers with key facts from the history of this test and go on to present their own valid diagnosis of its drastically ambiguous status in the community of psychologists [4]. In my opinion, this diagnosis and the identification of realistic, practical ways of breaking the impasse is precisely what constitutes the greatest advantage of the book. The authors represent an approach that, if adopted by a wider circle of clinical psychologists, could lead to a breakthrough in the reception of the Rorschach test.

Choca and Rossini, American professors of clinical psychology currently affiliated with the Roosevelt University in Chicago, are authors of numerous publications – not only academics but also practitioners, very thoroughly familiar with the Rorschach test. These researchers address the crisis that the use of the Rorschach test is currently undergoing. This crisis involves a certain paradox. The inkblot test is the most well-known psychological test ever invented; it captured the imagination of entire generations of clinicians, researchers, artists, writers, and ordinary participants in mass culture. What is more, the plates with inkblots are the same plates that Rorschach devised in 1921; no changes have been made in them to the present day, and the rights to print them as the test authored by Rorschach belong exclusively to the Verlag Hans Huber publishing house in Bern (as it is essential for all nuances concerning the graphic aspects of the inkblots to be faithfully preserved). Yet, no psychological test has faced such heavily emotional criticism; quite often it is even eliminated from university programs and clinical practice. Choca and Rossini claim that the crisis in the use of this test stems from the lack of understanding of what it actually is and refer to it as an identity crisis. It is to the authors' great credit that they do not try to deny criticism (because criticism is usually justified) but show

the ways of overcoming the difficulties: according to them, the Rorschach test should be administered only when the aim is to get to know the examined person's experience and psyche rather than strictly classify the person into a particular category. Moreover, what is very important is that they also propose simplifying the testing procedure and reducing the number of variables.

Choca and Rossini remind us that the indices developed in clinical psychology are diagnostically valuable in only eighty percent of cases; having a particular person's results in front of yourself, you need to be aware that the person may be one of the remaining twenty percent. What is more, the test discussed here cannot be treated as a psychometric test in the sense that the indices and indicators included in it translate directly into the examinee's behavior in real life. In fact, in my opinion, few psychological tests can claim this kind of relationship. Sometimes it also seems difficult to decide if some of the Rorschach test responses reflect the cause or the effect of certain experiences the examinee has had in life. I therefore agree with the authors that a great deal of caution is necessary when interpreting the results obtained using the Rorschach test and that one should abandon drawing up opinions based on them in matters that can be resolved by means of other, more appropriate methods – namely, in matters of parental care, physical and sexual violence, tendency to become addicted, suicide attempts, episodes of aggression, or the level of cognitive functioning. Rorschach test results may reflect the above aspects of the psyche, but it should not be the method chosen if there are other methods, more reliable in such situations. The decision not to use the inkblot test in the situations listed above makes it possible to avoid the most frequently encountered criticism. One should also bear in mind that the same numerical value of a given index may mean a different thing in the case of one person than in the case of another. An example of this can be the seemingly unambiguous scores on disordered thinking. An increased score may but does not have to attest to psychosis; it may happen that the thought processes of a person with a diagnostic score are indeed untypical, often peculiar and incomprehensible to most people but do not attest to mental illness, being merely an expression of originality and a creative attitude. My experience is that this kind of behavior may result, for instance, from a desire to impress the examiner or from a critical attitude towards the test that is not communicated directly. In other words, the possible effect of defense mechanisms should be taken into account. I agree with the authors when they restate what traditionally understood clinical psychology has always promoted. The psychologist is supposed, above all, to understand the examinee; he or she is supposed to be like a detective: ask questions, put forward hypotheses, and

then seek reliable support for them. The categorization of responses is necessary because it clarifies their various aspects, which could otherwise escape our notice; however, regardless of this, the clinician's task is to look above numerical accounts and discover the examinee's uniqueness as an individual in the first place rather than merely determine his or her position against the background of the group.

It must also be noted that many critical evaluations of the Rorschach test stem from the initial overestimation of its value. In fact, this test certainly can provide interesting information difficult to obtain in other ways, but it may also happen that an opinion drawn up on its basis will not meet all the expectations if these have been set too high. It can be said that the Rorschach test is the only observation method of its kind, revealing how the examinees manage to meet the demands in a situation of uncertainty, showing how they experience the world and themselves in this world and in what way they communicate that experience. The psychologist, however, always has to depend on what the examinee chooses to communicate, which is why cooperation between the examinee and the examiner is always necessary.

Despite the above limitations involved in the use of the Rorschach test, there remains a large area in the investigation of the human psyche where this test can be applied, yielding highly interesting and illuminating material. It is the area of individual experiences as well as emotional difficulties and conflicts, but also the area of a given individual's developmental potential, mental resources, and the possible ways of coping with problems. The use of the Rorschach test is advisable particularly when we wish to determine the examinee's level of energy and productivity. We can also apply this test to assess the quality of his or her cognitive processes—the extent to which they are creative and effective when indeterminate stimuli are presented. Using the test, we can establish if a given person's thinking shows harmony with the social environment, common sense, and good contact with reality. The responses obtained using the test discussed here reflect the degree of interest in other people, the level of empathy, the emotional control ability, the way of coping with stress, and personality organization. The inkblot test is also useful in cases of simulation or when the scores in what is referred to as objective tests are normal but not consistent with the problems and complaints reported.

Choca and Rossini propose their own shortened version of the test, which they call the Basic Rorschach (BR). BR includes only those variables that, according to the authors, contribute relevant information to the interpretation of test results and differentiate the examinees to a sufficient degree. What BR excludes is those categories and indicators that have not been

supported in the literature or have not proved to be diagnostically valuable and useful in clinical practice, as well as those whose frequency of occurrence is negligible. The authors cite the meta-analysis performed by Mihura and colleagues as well as their own materials and those provided by other researchers.

The proposed new short version of the Rorschach test is the second advantage of the new approach to the test, the first one being the already mentioned effort to address the identity crisis. Choca and Rossini suggest that there should be only 33 categories describing various aspects of examinees' responses and recommend reducing the number of plates from ten to four. I am not going to focus on analyzing what the authors adopted in the BR system, as this would go beyond the scope of this article; let me note, however, that they retain five basic types of categories, namely: the part of the inkblot that the examinee interprets, response determinant, response appropriateness given the shape of the inkblot, response contents, and certain additional information connected with the response. In this article I will try to comment on the authors' proposal – also on the basis of my own experience and research. It should be noted at this point that, according to the authors, the BR system requires further studies and that they are willing to give psychologists a great deal of freedom, allowing them to decide what to include in and what to exclude from the interpretation of results.

The authors of the BR propose that not only the interpretation of test results but also the entire examination procedure should be more free, so that what becomes truly important is not so much rigid adherence to the procedure as contact with the examinee. When describing their clinical practice, Choca and Rossini report that they begin with studying the documentation and with a carefully conducted interview with the patient; only then do they decide if using the Rorschach test will be legitimate. The proposal presented by the authors regarding the use of the Rorschach test (BR) contains an instruction that is clear but at the same time allows a certain freedom in contact with the examinee. During the examination it is important to make sure that the responses to Rorschach test plates exhaust the potential repertoire of a given person's responses in a specific examination situation. This is an approach different from the one recommended in CS. Exner provides specific rules regarding how to regulate the number of associations for each plate, when to apply encouragements, and when to abandon further exploration of a particular plate. This is important if we intend to compare examinees with one another or characterize larger groups of examinees. As regards the R-PAS, proposed by Mihura and colleagues, I have an impression that this system does not give much

freedom to the examinee either, as it puts pressure on the examiner to elicit at least two responses to each plate while restricting the maximum number to four responses only. My experience argues in favor of Exner's version – the examinee is not under heavy pressure in this case, and the examiner is usually protected against a "flood" of responses, which sometimes come in great numbers but usually contribute little that is new to the characterization of a given person.

In every system regulating the use of the Rorschach test, the main examination procedure is followed by a phase in which the psychologist tries to establish what features of the inkblot influenced the contents of the images discerned in it. Choca and Rossini seek to attain a hundred percent certainty that the examinee has articulated everything that he or she considered when formulating the responses. This is reasonable, as very often examinees, especially those who are less introspection-minded and have a poor vocabulary, need more time and stronger motivation to detect all the perceptual determinants of their responses. I must admit, however, that Exner's position on this issue is similar: he even recommends that the examiner should stress his or her own limitations in discerning what the examinee reports having seen.

An interesting idea in the BR system is the introduction of the final, third phase of the testing procedure, which can be called the *Follow-Up Phase* and which involves "Testing the Limits." What served as an inspiration for this phase was the "Testing-the-Limits" procedure developed by Klopfer and Robert R. Holt. This phase consists in free conversation with the examinee, aimed at providing insight into the mental processes and the motivation that led to particular responses. In this phase, the psychologist may ask the examinee to give his or her own interpretation or ideas regarding the possible genesis of his or her responses. The psychologist may say, for instance: "People usually don't see so many things in the inkblots; why do you think your responses were so rich?" Very often an ordinary conversation about what the examinee saw in an inkblot reveals problems that they have excellent insight into, and the person is willing to share their reflections. Reading the book devoted to BR, made me aware of a the paradox that would be involved in a situation of the psychologist formulating "insightful" hypotheses about problems to which the solutions are, in fact, at his or her fingertips. In the *Follow-Up Phase* it is also possible to ask about those images that did not appear in the examinee's responses at all. The authors even allow highly suggestive questions here, helping to find out how much effort is needed for the participant to see in the inkblot what people usually see in it. The *Follow-Up Phase* certainly requires a great deal of empathy and tact on the

examiner's part. In the Rorschach test, the examinee has full freedom in responding; it can be said that any response is allowed. But what the examiner should take into account in his or her interpretation is the entire collected material. An individual response, whatever it is, cannot be the basis for final conclusions. In my opinion, however, there is one exceptional response whose interpretation, to some extent, diverges from these general principles – namely, one in which the examinee reports seeing human figures in the dark inkblot on Plate III. This response can be treated as a kind of norm. Any departures from it, large or small, have considerable consequences for the subsequent interpretation of test results. Therefore, in my practice, I sometimes allowed myself a kind of *Follow-Up Phase* with respect to this particular response (I was not aware of Klopfer and Holt's procedure at the time). I had a sense of discomfort when doing this, realizing that I was acting against the standard procedure. But I did obtain valuable information: sometimes the examinee experienced what seemed to be an "enlightenment" and started to speak about the people he or she saw in the inkblot, but additional attempts to see these figures usually ended in failure.

In their BR system, Choca and Rossini propose to use only four plates (I, III, VI, and X), and they argue that it is better to do it creatively than to apply all the ten plates in a routine manner. The authors jokingly refer to this short version of the test as Herm. What inspired the authors of the book to create a short version of the Rorschach test was the attempt, made in 1970 by Hans Zulliger and Fritz Salomon, to use only three of the test's plates. At a meeting of the Society for Personality Assessment (SPA) Choca and Rossini presented their version of the Rorschach test, with only four plates (I, III, VI, and X). Based on archival material collected from 906 psychiatric patients, they checked whether data obtained using four plates were equivalent to data obtained using all ten plates, and they concluded that the result of the statistical analysis was positive. These were data from Exner's CS; they covered 286 variables. The opposite position was taken by Meyer, who tried to prove that the exclusion of five plates from the test resulted in a considerable loss of information about the examinees; he analyzed the material using the R-PAS system. The authors are aware that proving the value of the test reduced to four plates is not easy. Their plans include testing the same people with both the short version of the test (four plates) and with the complete test (consisting of all ten plates); they also recommend setting the norms for the four-plate version. The authors do not engage in reflection on why they have chosen these particular plates rather than others (only the retention of Plate III seems to be obvious). For many psychologists, this may be a disappointment. The issue of the unique

psychological meaning of each plate is often discussed in the literature. Some researchers claim that each plate has its own connotative meaning and is therefore more likely to move some particular emotions rather than others. Each of the plates has its own structure, stability or instability, compact or divided quality – and these features of stimuli model the examinees' responses. The fact that little explanation of the choice of plates (not only their number but also their quality) is provided appears to be inconsistent with the clinical rather than psychometric orientation of the book's authors. The very idea of creating a short version of the test seems attractive from the practical point of view, but the rejection of six plates can be perceived as a loss, disinheritance, or annihilation of a certain mystery that may be associated with the traditional version of the test.

As I have already mentioned, I am not going to discuss all the modifications proposed by the authors of the BR, as in my opinion this would be neither appropriate nor interesting. Let me only mention some of the changes – those that I consider the most interesting or the most likely to stir controversy.

What the authors consider to be particularly useless is the Depression Index (DEPI) and the Egocentricity Index (I Ego). Both indices were developed by Exner, who included them in his Comprehensive System (CS). The Depression Index has been criticized before. James M. Wood, Teresa M. Nezworski, Scott O. Liliefeld, and Howard N. Garb demonstrated that it was not related to clinically understood mood decrease, and Choca and Rossini totally share this view. Personally, I cannot fully agree with these authors on this point, because my experience is that while this index cannot serve to diagnose depression, it can be treated as a possible indicator of discomfort and considerable emotional tension. It is nevertheless true, in my opinion, that we can sometimes give up computing the numerical value of DEPI when analyzing the words of a particular person. Moreover, the value of DEPI was diminished by the inclusion of the Egocentricity Index (I Ego).

I fully agree with the authors of the book that one ought to approach Egocentricity Index scores critically. This index was meant to assess the level of self-focus and the level of narcissistic tendencies vs. negative self-esteem. In practice, however, it turns out that it does not always relate to these parameters of personality. It has often happened in my practice that I Ego scores were inconsistent with the assessment of the tested individuals performed by their therapists. Besides, I am inclined to admit that the numerical interpretation of this index is too complicated and gives the impression of being arbitrary; what is even more important is that, as some researchers point out, the features of responses that are taken into

account also seem to be arbitrarily chosen.

Choca and Rossini also abandon the stimulus field organization factor (variables such as Z and Zd) and the related variable associated with the structure of the image that the examinee projects on the inkblot (location type, or – in other words – Developmental Quality, DQ). When testing children, Gertrude Meili-Dworetzki, found that the level of structuring in their responses increased with age [as cited in 2]. In my opinion, it is possible that in the case of individual examinees it is enough to analyze how often their responses are guided by the shape of the inkblots. I wish to add, however, that when comparing groups of examinees distinguished according to certain criteria it is sometimes possible to observe differences in variables concerning stimulus field organization and in the structure of the image projected on it. In the research I conducted it turned out, for instance, that fathers who had a child with schizophrenia received the Z code for their responses significantly less often than fathers who had only healthy children, and that the values of this response category were lower in their case. It can therefore be said that the ability to organize the stimulus field was lower in those fathers. Parents of children with schizophrenia (both fathers and mothers) gave more responses belonging to the category of ambiguous location, which means the images they perceived in the inkblots were extremely unstructured and thus, in some sense, immature; their Developmental Quality scores were lower than their age would have suggested [5]. Based on the results obtained in the study discussed here, one may wonder whether the Z, Zd, and DQ should really always be rejected.

The authors take an interesting stance on the S code. This code means that, in his or her answers, the examinee takes account of the white background. Exner understands this type of response as a sign of aggressiveness and negativism. In the R-PAS system, S responses involving figure-ground reversal (SR) are distinguished from S responses that integrate inkblot elements into a single whole (SI). Other researchers, such as Anna Maria Rosso, Carlo Chiorri, and Simona Denevi, distinguish three subtypes of S responses: S involving figure-ground reversal (S-rev), S involving fusion (S-fus – in these responses, the image that is seen seems to be covering one and the same area), and S integrating the white background treated as a separate object with other parts of the inkblot treated as distinct objects (S-int). Rosso and colleagues attempt to prove that each subtype of S response has its own specific psychological meaning [6]. This is an interesting idea, consistent with the earlier intuitions of the authors cited by Rosso and colleagues.

I am aware that giving examples of responses representing these subtypes would exceed the scope of this article, because classifying a response into a

particular subtype involves very specific distinctions (at this point, I wish to thank Prof. Rosso for the e-mails she kindly exchanged with me on this matter). Due to the complicated nature of the issue, I understand the position of the authors of the BR book under discussion, who opt for accepting only S-rev, which is the most distinctive response and, also in my opinion, the one that is associated with the most stable interpretations [cf. 1, 7]. It can be assumed that S responses speak of a certain type of opposition, a need for autonomy and mastery, the strength of the ego, and a creative attitude. An explanation of the concept of “mastery” would require an extensive digression; it would be necessary to return to Sigmund Freud’s concept of the generally understood instinct for mastery (*Bewältigungstrieb*) [7], which is why – regretfully – I leave it undiscussed. Aggression and negativism are also often included in the interpretation of S [2, 4].

Not all the changes introduced by Rorschach test reformers (BR) are easy to evaluate without specially designed empirical research. One of those that are the most difficult to evaluate is the FD variable. The FD code indicates the perception of depth on the basis of spatial relations between parts of the inkblots (based on their size and location on the plate). We can say that FD stems from perceiving the geometrical perspective, as opposed to the chiaroscuro-modeled aerial perspective (code V) According to the authors of the BR, the FD code was not supported in the meta-analysis performed by Mihura and colleagues. Some support for this stance can be found in my research, in which the FD code did not differentiate the groups of examinees from one another. This, of course, is very indirect evidence, as this variable may simply have been irrelevant for differentiating those particular groups. There was a very interesting tendency there, however: individuals with a larger number of S responses received the FD code more frequently as well. Moreover, in the descriptions supplied by individual examinees FD responses were sometimes original and had strongly dramatic overtones, which would make it difficult not to take them into account in the final conclusions.

Choca and Rossini also propose a considerable simplification in coding the regions of inkblots that the examinee has chosen to interpret. Personally, I believe that the simplifications they suggest tend to be only apparent, as they may often be a source of uncertainty about how to assess particular responses. My experience is that, once they have been assimilated, the rules introduced by Exner give the examiner a sense of comfort and confidence about decisions concerning the less typical responses. This is because these rules are precise, clear, and, in my opinion, suited to the nature of the stimuli.

Of the numerous changes proposed by the authors, consisting in a reduction of the number of variables

compared to the CS and R-PAS systems, let me also mention the distinction between active and passive movement perceived in the inkblots. Movement is a very important determinant of responses due to the fact that it can be treated as “pure” projection. The inkblots have a shape, they have a color too, but they most certainly are static. Nevertheless, the interpretation of active and passive movement responses tells us particularly much about the examinee. Active movement symbolizes boldness, assertiveness, and energy. Passive movement seems to be linked with passiveness, withdrawal, anxiety, submission, dejection, and frustration. Exner’s manual provides an extensive table with examples of active and passive movements. According to that table, every active movement is a movement with greater dynamics (understood as “upward”) than a smile, while a passive movement is a movement less dynamic (or understood as more dynamic “downwards”) than a smile (e.g., a downward glance). In practice, despite this principle and despite tens of examples, the assessment of movement quality in examinees’ specific responses is a considerable challenge. The authors of the BR consistently try to purify the procedures of the test and the interpretation of results by removing everything that is not fully clear and unproblematic – which is why they recommend that these two movement qualities should not be distinguished from each other. They cite the literature that, they believe, does not provide good grounds for making this kind of distinction, as well as the meta-analysis by Mihura and colleagues. Yet, despite these recommendations, the distinction between active and passive movement remains so attractive that, elsewhere in their book, the authors state that the predominance of active movements over passive movements in responses is a good result for an examinee: the latter should be at least two times less numerous. Zygmunt Piotrowski is the author of a very detailed description and interpretation of various movement qualities. Some time ago, based on his ideas about movement, I analyzed movement responses collected from individuals suffering from schizophrenia and from their parents and compared them with movement responses given by healthy people and their parents. I found next to no differences between the subgroups in terms of movement qualities present in responses [8, 9]. These results are, obviously, not enough to undermine the legitimacy of distinguishing whether active or passive movement is perceived in the inkblots; health condition did not have to be a significant variable in this case. What is more, there are reports indicating that some groups of subjects differ in terms of the quality of perceived movements [1, 10]. What seems interesting, however, is the correlations I computed in my research: correlations between different movement qualities

and anxiety measured with the number of chiaroscuro (shading) responses. It turned out that the common-sense interpretation of flexor (passive) movement as related to anxiety and extensor (active) movement as related to good control of anxiety or lack of anxiety (expressed by chiaroscuro responses) was not confirmed in this case. All movement qualities were significantly correlated with anxiety manifesting itself in chiaroscuro responses. The exception was blocked movement, but in popular thinking and everyday experience it may not be treated as typical movement. The above results can be interpreted as indirect support, or as certain data, making it possible to understand the ambivalent attitudes demonstrated by the authors of the book towards the distinction between active and passive movement. A similar position on active vs. passive movement can be found in the authors of the R-PAS system, who reject this distinction. As I have mentioned before, however, Choca and Rossini are inclined to give the clinical psychologist a considerable degree of freedom. On the one hand, they “exempt” the psychologist from the obligation to consider all relations between the categories of responses; on the other, they allow him or her to decide what is and what is not relevant to the interpretation of a given individual’s results in a particular case. The general message of the authors discussed here, as I understand it, is as follows: It is good to know all categories and the ways of comparing them, because this increases our vigilance and, consequently, our chance of grasping everything that the examinee communicates to us; there is, however, no obligation of always including everything in the final set of collected information (referred to as the *Structural Summary*). The authors of the BR are trying to free the psychologist from the arduous work of listing various indicators, indices, and proportions, which often contributes very little, in order to enable him or her to focus on what is relevant when analyzing a particular person’s responses. Choca and Rossini retain only 33 categories (including content categories) and suggest which relations between them, which indicators, and which indices are the most reliable and deserve to be taken into account.

What can be regarded as Choca and Rossini’s most important message is the Martin Heidegger quote placed at the beginning of the third chapter of their book, *Assessment Using the Rorschach Inkblot Test*, as an epigraph. In this chapter it is noted that the aim of examination using the Rorschach test is to understand rather than to “measure” the examinee. Classifying responses, counting scores, and computing indices must not obscure the person behind these calculations. Let me quote the German philosopher’s words as cited in the book under discussion:

There is a qualitative exactitude apart from the quantitative. The lack of rigor comes from applying the

quantitative method to objects or phenomena that do not require it or accept it.

There is, then, a qualitative exactitude, and it is a different kind of exactitude than that which concerns qualitative data. It is a mistake to use qualitative methods to investigate objects and phenomena whose nature they are not suited to explore. When finding that the value of a given index falls outside the norm, one ought to reflect on what the psychological significance of this index is for this particular person. Next, one should think about what factors may have resulted in this index having such a value, and finally one should try to understand how the traits or mental states that have been found influence the person's behavior – as it often happens that the same characteristic has a productive or destructive effect.

I do not know any researcher working with the Rorschach test who does not insist that every code should be explained against the background of the results of the entire test. In his 680-page manual published in 2003, Exner devotes 356 pages directly to the interpretation of specific areas of the psyche. These areas are: controls and stress tolerance, situational stress, affect, self-perception, interpersonal perception, and behavior, as well as three areas associated with cognitive processes: information processing, mediation, and ideation. In each of these areas, it is necessary to go through four to nine “steps,” and each “step” is several conditions specifying the numerical values of selected variables. On the one hand, one may admire this author and follow the guidelines he constructed in the form of an algorithm. On the other hand, however, it sometimes exceeds the examinee's possibilities to cover the whole material when interpreting the results, and very often the large amount of work proves to be simply unnecessary. More importantly, interpretation carried out in this manner may become a routine activity, obscuring what is truly relevant. A valuable approach in these cases would be to draw up another, hermeneutic analysis of the examinee's responses, which I have frequently recommended, but there will not always be practical grounds for processing test results so thoroughly. It is for these reasons that the changes proposed by the authors seem to be very beneficial: they lighten the psychologist's burden and give him or her “permission” to engage in truly creative interpretation of test results. It can be said that there is a conflict here between the need for a practical approach to using the test on the one hand and the need to retain everything that may provide the psychologist with

relevant information on the other. I believe Choca and Rossini offer valuable guidelines for reducing the excess of variables, but, in my opinion, the development of a short version of the test, consisting of only four plates, requires further research. As I have mentioned at the beginning, these authors deserve credit for showing a reasonable and practical method of using the Rorschach test and thus dismissing the arguments used by the critics of the test by pointing out that:

- due to its nature, the Rorschach test should not be used in situations in which a clear diagnosis is required, leading to outcomes that are not always easily reversible; it should not be used to assess those areas of the psyche for which better and more appropriate methods are available;
- the Rorschach test is supposed, above all, to serve the purpose of understanding the examinee rather than placing him or her against the background of the group (though numerical data and certain norms for various groups of examinees can and should also be used);
- the Rorschach test should be used more freely, with a reasonable amount of work being put in.

It can be concluded that, to a great extent, the Rorschach test serves as a pretext for interaction with the client – material that both the tested person and the testing specialist reflect on and discuss.

Finally, a few words are in order about *Assessment Using the Rorschach Inkblot Test*, the book that inspired the reflections presented here. The book is intended for psychology students and novice psychologists, but it is also valuable for experienced psychologists – and it is for this last group that the book may, paradoxically, prove to be the most revealing. In my opinion, each of the above target groups will benefit particularly from the guidelines and examples concerning how to draw up psychological opinions in a professional way and at the same time make them comprehensible to laypersons. What is also important is the advice on how to discern the positive aspects of the examinee, which are often “hidden” in seemingly meaningless “moderate” scores. The authors are practitioners who bear in mind that the good of the examinee is what matters above all. They look at the tools of their work and their skills without inhibitions but realistically, honestly, and with humility; they also try to return to the clinical perspective that Klopfer once used to represent.

Dziesięć tablic z plamami atramentowymi, skonstruowanych przez Hermanna Rorschacha, miało służyć odkrywaniu doświadczenia wizualno-percepcyjnego badanych osób. Tak bardzo ogólne sformułowanie teoretycznych podstaw metody skłaniało

do tego, by wykorzystywać ją w ramach różnych nurtów prężnie rozwijającej się psychologii w pierwszej połowie dwudziestego wieku. Z jednej strony, plamy atramentowe okazały się atrakcyjnym narzędziem dla psychoanalizy, a następnie psychologii dynamicznej, psychologii ego,

psychologii relacji z obiektem i psychologii selfu – można przyjąć, że pionierem tej klinicznej orientacji badawczej był Bruno Klopfer. Z drugiej strony, tendencja do uściślenia narzędzi psychologicznych oraz rozwój psychometrii przyczyniły się do powstania tzw. systemów, ujmujących wyniki badania w formie liczbowych wskaźników i indeksów porównywanych z normami sporządzanymi dla różnych grup badanych. Obiektywizację danych uzyskiwanych w badaniu testem Rorschacha zapoczątkował Samuel Beck. Chciałabym jednak podkreślić, że pierwszą kategoryzację wypowiedzi wprowadził już sam Rorschach – bez tego niemożliwa byłaby jakkolwiek analiza wyników badania.

Jedną z pierwszych, wyczerpujących propozycji kategoryzowania wypowiedzi badanej osoby i sposobu ich interpretacji była *Perceptanaliza* Zygmunta Piotrowskiego, w dużej mierze inspirowana psychologią postaci (*Gestalt Psychology*) [1]. *Perceptanaliza*, spopularyzowana przez Marię Grzywak-Kaczyńską, była najbardziej znaną i szeroko stosowaną w Polsce metodą opracowywania danych, uzyskiwanych podczas badania testem plam. Wobec różnorodności podejść do omawianego tu testu, John E. Exner, w pięćdziesiątych latach dwudziestego wieku, podjął ambitną próbę stworzenia eklektycznego systemu, korzystając z dorobku wszystkich znaczących autorów i uzupełniając go wynikami własnych badań empirycznych i własnym doświadczeniem klinicznym [2]. Badacz ten uwzględnił dorobek nurtu psychometrycznego (Beck, Marguerite Hertz), poglądy wspomnianego już przeze mnie Piotrowskiego, a także pozostającego pod wpływem fenomenologii Klopfera oraz wybitnie psychodynamicznie zorientowanych rorschachistów, takich jak David Rapaport, Roy Schafer, Merton Gill, Robert R. Holt). Exner podkreśla znaczenie procesu percepcji i poznawczego ujmowania prezentowanych osobie badanej bodźców, pozostaje jednak otwarty na rozumienie wypowiedzi z punktu widzenia psychologii dynamicznej. Historię powstania i zasady systemu Exnera, nazwanego Systemem Całościowym (Comprehensive System – CS), przybliżył polskim psychologom Michał Stasiakiewicz [3]. System ten, opublikowany w 1974 roku, a następnie rozbudowywany i modyfikowany aż do pierwszych lat dwudziestego pierwszego wieku, jest obecnie najczęściej stosowanym systemem. W 2011 roku pojawił się nowy, konkurencyjny system (Rorschach Performance Assessment System – R-PAS), opracowany przez zespół pięciu badaczy (Gregory Meyer, Donald Viglione, Joni Mihura, Philip Erdberg i Robert Erard). Istniejące dziś systemy są jednak niezwykle rozbudowane, wymagają Dziesięć tablic z plamami atramentowymi, skonstruowanych przez Hermanna Rorschacha, miało służyć odkrywaniu doświadczenia wizualno-percepcyjnego badanych osób.

Tak bardzo ogólne sformułowanie teoretycznych podstaw metody skłaniało do tego, by wykorzystywać ją w ramach różnych nurtów prężnie rozwijającej się psychologii w pierwszej połowie dwudziestego wieku. Z jednej strony, plamy atramentowe okazały się atrakcyjnym narzędziem dla psychoanalizy, a następnie psychologii dynamicznej, psychologii ego, psychologii relacji z obiektem i psychologii selfu – można przyjąć, że pionierem tej klinicznej orientacji badawczej był Bruno Klopfer. Z drugiej strony, tendencja do uściślenia narzędzi psychologicznych oraz rozwój psychometrii przyczyniły się do powstania tzw. systemów, ujmujących wyniki badania w formie liczbowych wskaźników i indeksów porównywanych z normami sporządzanymi dla różnych grup badanych. Obiektywizację danych uzyskiwanych w badaniu testem Rorschacha zapoczątkował Samuel Beck. Chciałabym jednak podkreślić, że pierwszą kategoryzację wypowiedzi wprowadził już sam Rorschach – bez tego niemożliwa byłaby jakkolwiek analiza wyników badania.

Jedną z pierwszych, wyczerpujących propozycji kategoryzowania wypowiedzi badanej osoby i sposobu ich interpretacji była *Perceptanaliza* Zygmunta Piotrowskiego, w dużej mierze inspirowana psychologią postaci (*Gestalt Psychology*) [1]. *Perceptanaliza*, spopularyzowana przez Marię Grzywak-Kaczyńską, była najbardziej znaną i szeroko stosowaną w Polsce metodą opracowywania danych, uzyskiwanych podczas badania testem plam. Wobec różnorodności podejść do omawianego tu testu, John E. Exner, w pięćdziesiątych latach dwudziestego wieku, podjął ambitną próbę stworzenia eklektycznego systemu, korzystając z dorobku wszystkich znaczących autorów i uzupełniając go wynikami własnych badań empirycznych i własnym doświadczeniem klinicznym [2]. Badacz ten uwzględnił dorobek nurtu psychometrycznego (Beck, Marguerite Hertz), poglądy wspomnianego już przeze mnie Piotrowskiego, a także pozostającego pod wpływem fenomenologii Klopfera oraz wybitnie psychodynamicznie zorientowanych rorschachistów, takich jak David Rapaport, Roy Schafer, Merton Gill, Robert R. Holt). Exner podkreśla znaczenie procesu percepcji i poznawczego ujmowania prezentowanych osobie badanej bodźców, pozostaje jednak otwarty na rozumienie wypowiedzi z punktu widzenia psychologii dynamicznej. Historię powstania i zasady systemu Exnera, nazwanego Systemem Całościowym (Comprehensive System – CS), przybliżył polskim psychologom Michał Stasiakiewicz [3]. System ten, opublikowany w 1974 roku, a następnie rozbudowywany i modyfikowany aż do pierwszych lat dwudziestego pierwszego wieku, jest obecnie najczęściej stosowanym systemem. W 2011 roku pojawił się nowy, konkurencyjny system (Rorschach Performance Assessment System – R-PAS), opracowany przez zespół pięciu badaczy

(Gregory Meyer, Donald Viglione, Joni Mihura, Philip Erdberg i Robert Erard). Istniejące dziś systemy są jednak niezwykle rozbudowane, wymagają specjalistycznych szkoleń i wielkiego nakładu pracy przy sporządzaniu opinii psychologicznych. James P. Choca i Edward D. Rossini, w swojej książce *Assessment Using the Rorschach Inkblot Test* zaznajamiają czytelników z najważniejszymi faktami z historii testu, a następnie przedstawiają własną, trafną diagnozę drastycznie niejednoznacznego statusu tego testu w środowisku psychologów [4]. Właśnie ta diagnoza oraz wskazanie realistycznych, praktycznych dróg wyjścia z wyżej wymienionego impasu, jest w moim mniemaniu największą zaletą podejścia tych badaczy do omawianego tu testu; reprezentują oni postawę, która mogłaby – gdyby została przyjęta przez szersze grono psychologów klinicznych – doprowadzić do pewnego przełomu w recepcji testu Rorschacha.

Choca i Rossini to amerykańscy profesorowie psychologii klinicznej, aktualnie związani z Uniwersytetem Roosevelta w Chicago, autorzy wielu publikacji, nie tylko naukowcy ale i praktycy, bardzo gruntownie zajmujący się testem Rorschacha. Badacze ci podejmują próbę konfrontacji z kryzysem, z jakim aktualnie spotyka się stosowanie testu Rorschacha. Kryzys ten łączy się z pewnym paradoksem. Test plam atramentowych jest najbardziej znanym testem psychologicznym, jaki kiedykolwiek wymyślono; zawładnął on wyobraźnią całych pokoleń klinicystów, badaczy, artystów, pisarzy i zwykłych uczestników kultury masowej. Co więcej, tablice z plamami to te same tablice, które sporządził Rorschach w 1921 roku; do dnia dzisiejszego nie dokonano w nich żadnych zmian, a prawo do ich drukowania jako testu autorstwa Rorschacha ma jedynie wydawnictwo Verlag Hans Huber w Bernie (ważne jest bowiem wierne zachowanie wszystkich niuansów, dotyczących plastycznej strony plam atramentowych). A jednak, żaden test psychologiczny nie spotyka się z tak bardzo emocjonalną krytyką; nierzadko jest on nawet eliminowany z programów uniwersyteckich i praktyki klinicznej. Choca i Rossini twierdzą, że kryzys związany z jego stosowaniem wypływa z niezrozumienia, czym ten test w swej istocie jest i nazywają ten kryzys kryzysem tożsamości. Wielką ich zasługą jest to, że nie próbują zaprzeczać krytyce, najczęściej jest ona bowiem słuszna, ale wskazują drogi przezwyciężenia trudności: według nich test Rorschacha należy stosować tylko wówczas, gdy chodzi raczej o poznanie przeżyć badanej osoby, jej psychiki, a nie o ściśle przyporządkowanie badanego do pewnej określonej kategorii. Ponadto, co bardzo istotne, proponują także uproszczenie procedury badania i ograniczenie liczby zmiennych.

I tak, Choca i Rossini przypominają, że wartość diagnostyczna wskaźników wypracowanych

w psychologii klinicznej sprawdza się jedynie w osiemdziesięciu procentach; mając przed sobą wyniki konkretnej osoby trzeba mieć świadomość tego, że być może należy ona właśnie do tych pozostałych dwudziestu procentów. Co więcej, omawianego tu testu nie można traktować jako testu psychometrycznego w tym sensie, by uwzględniane w nim indeksy i wskaźniki przekładały się bezpośrednio na zachowanie badanej osoby w realnym życiu. W rzeczywistości niewiele testów psychologicznych, w mojej opinii, może rościć sobie pretensje do zakładania takiej relacji. Wydaje mi się ponadto, że czasem trudno jest rozstrzygnąć, czy niektóre reakcje obserwowane w badaniu testem Rorschacha obrazują przyczynę, czy też skutek pewnych doznanych w życiu doświadczeń. Zgadzam się więc z autorami tego nowego podejścia, że potrzeba wielkiej ostrożności w interpretowaniu wyników uzyskanych podczas badania testem Rorschacha i rezygnacji ze sporządzania opartych na nich opinii w sprawach, do rozstrzygnięcia których można zastosować inne, bardziej adekwatne metody, a więc w sprawach dotyczących opieki rodzicielskiej, przemocy fizycznej i seksualnej, skłonności do uzależnień, prób samobójczych, epizodów agresji czy poziomu funkcjonowania poznawczego. Badanie testem Rorschacha może odzwierciedlać wymienione wyżej aspekty psychiki, nie powinno być jednak w tym zakresie metodą z wyboru, skoro istnieją inne, pewnie dwyznaczona liczba tych punktów niekoniecznie musi, choć może, świadczyć o psychotyczności; może być i tak, że procesy myślowe osoby uzyskującej diagnostyczną liczbę tych punktów rzeczywiście przebiegają w sposób nietypowy, często dziwaczny, niezrozumiały dla ogółu ludzi, ale nie świadczący o chorobie psychicznej, a będący jedynie wyrazem oryginalności, postawy twórczej. Moje doświadczenie wskazuje, że niekiedy zachowanie takie może pojawić się na przykład z chęci zaimponowania osobie badającej lub z nie wprost komunikowanej krytyki testu. Inaczej mówiąc, należy uwzględnić możliwy wpływ mechanizmów obronnych. Dlatego zgadzam się z autorami książki *Assessment Using the Rorschach Inkblot Test*, gdy przypominają to, co tradycyjnie pojęta psychologia kliniczna zawsze promowała. Psycholog ma przede wszystkim zrozumieć badaną osobę, ma być niczym detektyw, ma zadawać pytania i wysuwać hipotezy, a następnie szukać dla nich wiarygodnych uzasadnień. Kategoryzowanie wypowiedzi jest potrzebne, bo klaryfikuje różne ich aspekty, które mogłyby inaczej ująć naszej uwagi, ale niezależnie od tego zadaniem klinicysty jest spojrzenie ponad liczbowymi zestawieniami, odkrycie przede wszystkim unikatowości badanego jako jednostki, a nie tylko ustalenie jego pozycji na tle grupy.

Trzeba też zaznaczyć, że wiele krytycznych ocen testu

Rorschacha wywodzi się z początkowego przeceniania jego wartości. W rzeczywistości test ten jak najbardziej może dostarczyć interesujących, trudnych do uzyskania w inny sposób informacji, ale może też być i tak, że opinia sporządzona na jego podstawie nie spełni wszystkich oczekiwań, jeśli zostały one zbyt wysoko nakreślone. Można powiedzieć, że test Rorschacha to jedyna w swoim rodzaju metoda obserwacyjna, ujawniająca, jak badany radzi sobie ze stawianymi mu wymaganiami w sytuacji niepewności, pokazuje jak doświadcza on świata i samego siebie w tym świecie i w jaki sposób doświadczenie to komunikuje; zawsze jednak psycholog jest tu zależny od tego, co badany zechce mu przekazać i zawsze potrzebna jest współpraca osoby badanej z osobą badającą.

Mimo wyżej omówionych ograniczeń w stosowaniu testu Rorschacha, pozostaje duża sfera badań psychiki ludzkiej, gdzie test ten może być użyty, dając bardzo ciekawy i poznawczo cenny materiał. Jest to sfera przeżyć indywidualnej osoby, trudności i konfliktów emocjonalnych, ale także potencjału rozwojowego danej jednostki, jej zasobów psychicznych i możliwych sposobów radzenia sobie z problemami. Stosowanie testu Rorschacha wskazane jest szczególnie wtedy, gdy chcemy określić poziom energii i produktywność badanego. Możemy też z jego pomocą ocenić procesy poznawcze badanego w sensie ich jakości, czyli na ile są one twórcze i efektywne w sytuacji, gdy prezentowane bodźce są niedookreślone. Możemy też starać się zobaczyć, czy widać w myśleniu badanej osoby współbrzmienie z otoczeniem społecznym, zdrowy rozsądek i dobry kontakt z rzeczywistością. W wypowiedziach uzyskanych w badaniu omawianym tu testem odzwierciedla się stopień zainteresowania innymi ludźmi, poziom empatii, zdolność do kontroli emocjonalnej, sposób radzenia sobie ze stresem oraz organizacja osobowości. Test plam atramentowych użyteczny jest także wówczas, gdy mamy do czynienia z symulacją lub gdy wyniki w tzw. testach obiektywnych są prawidłowe, ale niespójne ze zgłaszanymi problemami i skargami.

Chociaż i Rossini proponują własną, skróconą wersję testu, którą nazwali podstawowym, bazowym Rorschachem (Basic Rorschach – BR). BR uwzględnia tylko te zmienne, które według autorów wnoszą istotne informacje do interpretacji wyników badania i w dostatecznym stopniu różnicują badane osoby. BR wyklucza natomiast te kategorie i wskaźniki, które nie znalazły potwierdzenia w literaturze lub nie okazały się diagnostyczne i przydatne w praktyce klinicznej, a także te, których częstość pojawiania się była znikoma. Powołują się na meta-analizę dokonaną przez Mihurę i jej kolegów, jak i na materiały własne oraz pochodzące od innych badaczy.

Propozycja nowej, skróconej wersji testu jest drugą,

oprócz wspomnianej już przeze mnie konfrontacji z kryzysem tożsamości, zaletą nowego podejścia do testu. Chociaż i Rossini postulują, by ograniczyć się jedynie do 33 kategorii, opisujących różne aspekty wypowiedzi podanych przez badanego, a także by zredukować liczbę tablic z 10 do 4. Nie będę skupiać się na analizie tego, co autorzy przyjęli w systemie BR, przekroczyłyby to bowiem ramy tego artykułu; zaznaczę jednak, że zachowują oni pięć podstawowych typów kategorii, a mianowicie: określenie obszaru plamy, który interpretuje badany; determinantę wypowiedzi; ocenę adekwatności wypowiedzi wówczas, gdy uwzględniany jest kształt plamy; treść wypowiedzi oraz pewne dodatkowe informacje związane z wypowiedzią. Postaram się odnieść do propozycji autorów, opierając się też na własnym doświadczeniu i przeprowadzonych przeze mnie badaniach. Należy w tym miejscu także podkreślić, że system BR w ocenie jego autorów wymaga dalszych opracowań i że skłonni są oni do przyznania psychologom dużego stopnia swobody i dania im możliwości decydowania, co uwzględnić w interpretacji wyników, a co pominąć.

Autorzy BR proponują, by nie tylko interpretacja wyników, ale i cała procedura badania była bardziej swobodna, by nie tyle sztywne trzymanie się protokołu, ile kontakt z badaną osobą był tym, co jest naprawdę ważne. Opisując swoją praktykę kliniczną, Chociaż i Rossini podają, że rozpoczynają od zapoznania się z dokumentacją, a następnie od rzetelnie poprowadzonej rozmowy z pacjentem i dopiero wówczas podejmują decyzję, czy badanie testem Rorschacha będzie uzasadnione. Wersja BR zawiera jasną instrukcję, ale przyzwalającą na pewną swobodę w kontakcie z badaną osobą. W trakcie badania ważna jest pewność, że uzyskane wypowiedzi na poszczególne tablice testu wyczerpują potencjalny repertuar reakcji danej osoby w konkretnej sytuacji badania. Jest to inna postawa niż ta, którą zaleca się w CS. Exner podaje szczegółowe zasady, w jaki sposób regulować liczbę skojarzeń na poszczególne tablice, kiedy stosować zachęty i kiedy rezygnować z dalszej eksploracji tablicy. Jest to ważne, jeśli zamierzamy porównywać wzajemnie badane osoby lub charakteryzować większe grupy badanych. Z kolei, jeśli chodzi o R-PAS, proponowany przez Mihurę i jej zespół, mam wrażenie, iż system ten również nie daje zbyt dużo swobody badanej osobie, wywiera bowiem presję, by uzyskać przynajmniej po dwie wypowiedzi na każdą tablicę, jednocześnie uniemożliwiając podanie więcej niż cztery wypowiedzi. Moje doświadczenie przemawia za wersją podaną przez Exnera – badany nie pozostaje tu pod wielkim naciskiem, a osoba badająca jest na ogół chroniona przed „zawalem” reakcji, które czasem osiągają trudną do ogarnięcia liczbę, a najczęściej nie wnoszą wiele nowego do charakterystyki

badanej osoby.

W każdym systemie stosowania testu Rorschacha po zasadniczym badaniu następuje faza sprawdzania, w której staramy się ustalić, jakie cechy plamy wpłynęły na treść zobaczonych w niej obrazów. Chociaż i Rossini dążą do tego, by mieć stuprocentową pewność, że badany wyartykułował wszystko to, co brał pod uwagę w tworzeniu wypowiedzi. Jest to słuszne, nierzadko bowiem badana osoba, zwłaszcza ta mniej introspekcyjnie nastawiona i z uboższym zasobem słów, potrzebuje więcej czasu i silniejszej mobilizacji, by wykryć wszystkie uwarunkowania percepcyjne własnej reakcji. Muszę jednak przyznać, że postawa Exnera jest w tej sprawie podobna: zaleca on nawet, by osoba badająca podkreślała własne ograniczenia w zobaczeniu tego, o czym mówi badany.

Ciekawym pomysłem w systemie BR jest wprowadzenie trzeciej, końcowej fazy badania, którą można nazwać fazą uzupełniającą (*Follow-Up Phase*), i która zawiera w sobie także swoiste „testowanie granic”. Inspiracją do tej fazy była procedura „Testing the Limits”, opracowana swego czasu przez Klopfera i Holta. Faza ta to swobodna rozmowa z badanym, mająca na celu wgląd w procesy myślowe i motywacje, które doprowadziły do danych wypowiedzi. W fazie tej można też poprosić badaną osobę o własną interpretację, własne pomysły co do możliwej genezy swoich reakcji. Psycholog może np. powiedzieć: „zwykle ludzie nie widzą tak wielu rzeczy w plamach, jak pan/ pani myśli, dlaczego wypowiedzi pana/ pani były tak bogate?” Często zwykła rozmowa na temat tego, co badany zobaczył w plamie odkrywa problemy, w które ma on doskonały wgląd i jest gotów podzielić się swoimi przemyśleniami. Lektura książki uświadomiła mi paradoks, jaki wiązałyby się z sytuacją, w której psycholog wysnuwa „wnikliwie” hipotezy na temat problemów, które w istocie dostępne są „na wyciągnięcie ręki”. W fazie *Follow-Up* można zapytać też o te obrazy, które w ogóle nie pojawiły się w wypowiedziach badanego. Autorzy dopuszczają tu nawet wysoce sugestywne pytania, pomagające zorientować się, jak wiele wysiłku potrzebne jest do tego, by badany zobaczył w plamie to, co zwykle ludzie w niej widzą. Faza *Follow-Up* na pewno wymaga od badającego wiele empatii i taktu. W teście Rorschacha osoba badana ma pełną swobodę reagowania, można powiedzieć, że dozwolona jest tu każda wypowiedź. Badający natomiast powinien w swej interpretacji uwzględniać cały zebrany materiał. Pojedyncza wypowiedź, jakkolwiek by ona nie była, nie może być podstawą do wysuwania ostatecznych wniosków. W moim przekonaniu jednak istnieje jedna, jedyna, wyjątkowa reakcja, której interpretacja w pewnej mierze odbiega od tych ogólnych zasad. Reakcją tą jest zobaczenie na tablicy III testu, w ciemnej plamie,

postaci ludzkich. Reakcję tę można traktować jako swego rodzaju normę. Wszelkie większe lub mniejsze uchybienia w tym zakresie mają swoje niemałe konsekwencje w późniejszej interpretacji wyników. Dlatego niekiedy swojej praktyce pozwalałam sobie na coś w rodzaju fazy *Follow-Up* w odniesieniu do tej jednej reakcji (nieznana mi była wówczas procedura Klopfera i Holta). Czyniłam to z poczuciem dyskomfortu, zdając sobie sprawę, że działam wbrew przyjętym zasadom. Uzyskiwałam jednak cenne informacje: czasem badany doznawał jakby „ośnienienia” i zaczynał mówić o widzianych w plamie ludziach, najczęściej jednak dodatkowe próby zobaczenia tych postaci kończyły się niepowodzeniem.

W swoim systemie BR, Chociaż i Rossini proponują, by w badaniu wykorzystywać jedynie cztery tablice (I, III, VI i X) i że lepiej zrobić to w twórczy sposób niż stosować w sposób rutynowy wszystkie dziesięć tablic. Tę skróconą wersję badania autorzy dowcipnie nazywają Herm. Inspiracją do stworzenia skróconej wersji testu Rorschacha była dla jej autorów próba zastosowania jedynie trzech tablic testu przez Hansa Zulligera i Fritza Salomona z 1970 roku. Chociaż i Rossini na zebraniu Towarzystwa Oceny Psychologicznej (Society for Personality Assessment – SPA) zaprezentowali swoją wersję testu Rorschacha, wykorzystującą jedynie cztery tablice (I, III, VI i X). Na podstawie archiwalnego materiału zebranego od 906 pacjentów psychiatrycznych sprawdzili, czy dane uzyskane z badania czterema tablicami są równoważne danym uzyskanym z badania wszystkimi dziesięcioma tablicami i uznali, że wynik analizy statystycznej jest pozytywny. Dane te pochodziły z CS Exnera i obejmowały 286 zmiennych. Przeciwnie stanowisko przyjął Meyer, który starał się udowodnić, że wyłączenie z badania pięciu tablic powoduje znaczną utratę informacji o badanych – materiał analizował w systemie R-PAS. Autorzy zdają sobie sprawę, że udowodnienie wartości testu zredukowanego do czterech tablic nie jest łatwe. W swoich planach przewidują przebadanie tych samych osób zarówno skróconą wersją testu (cztery tablice), jak i pełnym testem obejmującym wszystkie dziesięć tablic; postulują też sporządzenie norm dla wersji czterotablicowej. Autorzy nie wdają się w rozważania, czemu wybrali te, a nie inne tablice (oczywiste wydaje się jedynie zatrzymanie tablicy III). Dla wielu psychologów może to łączyć się z pewnym rozczarowaniem. W literaturze często przewija się motyw swoistego znaczenia psychologicznego poszczególnych tablic. Niektórzy badacze twierdzą, że każda z tablic ma swoje własne znaczenie konotacyjne i dlatego może z większym prawdopodobieństwem poruszać te, a nie inne emocje. Każda z tablic ma swoją własną strukturę, stabilność lub jej zachwianie, zwartość lub rozczłonkowanie, a takie cechy bodźców modelują reakcje badanych osób. Niedosyt w wyjaśnieniu doboru

tablic (ich jakości, a nie tylko liczby) wydaje się niespójny z kliniczną, a nie psychometryczną orientacją autorów BR. Sam pomysł stworzenia krótkiej wersji testu wydaje się atrakcyjny z praktycznego punktu widzenia, można jednak odrzucenie sześciu tablic odczuwać jako pewną stratę, wydziedziczenie, zniweczenie pewnej tajemnicy, jaka może łączyć się z tradycyjną wersją testu.

Jak już wspominałam, nie będę omawiać wszystkich proponowanych przez twórców BR korekt, ponieważ, w mojej ocenie, nie byłoby to ani celowe ani interesujące. Wspomnę jedynie o niektórych – jak sądzę – najciekawszych lub mogących rozbudzić kontrowersje zmianach.

Szczególnie nieużyteczny według autorów jest wskaźnik depresji (DEPI) i wskaźnik egocentryzmu (I Ego). Oba te wskaźniki opracował i włączył do swego systemu (CS) Exner. Wskaźnik depresji był już krytykowany. James M. Wood, Teresa M. Nezworski, Scott O. Liliefeld i Howard N. Garb wykazali, że wskaźnik ten nie łączy się z klinicznie rozumianym obniżeniem nastroju, a Choca i Rossini całkowicie zgadzają się z tym stanowiskiem. Osobiście nie mogę się tu w całej pełni zgodzić z tymi autorami, bo z mojego doświadczenia wynika, że wskaźnik ten, choć rzeczywiście nie mogący służyć do rozpoznania depresji, może być traktowany jako ewentualna oznaka poczucia dyskomfortu i znacznego napięcia emocjonalnego. Prawdą natomiast jest, że przy analizowaniu wypowiedzi konkretnej osoby, w mojej opinii, możemy niekiedy poniechać obliczania wartości liczbowej DEPI. Ponadto, wartość DEPI pomniejszyło włączenie do niego indeksu egocentryzmu (I Ego).

W pełni zgadzam się z autorami BR, że należy podchodzić krytycznie do wyników uzyskiwanych w indeksie egocentryzmu. Indeks ten był pomyślany do oceny stopnia skoncentrowania się na własnej osobie oraz do oceny nasilenia tendencji narcystycznych versus negatywna samoocena. W praktyce okazuje się jednak, że nie zawsze dotyczy on tych parametrów osobowości. W mojej praktyce nieraz zdarzało się, że wyniki uzyskiwane w I Ego były niespójne z oceną badanych osób dokonywaną przez ich terapeutów. Poza tym skłonna jestem uznać, że interpretacja liczbowo wyniku tego indeksu jest nadmiernie skomplikowana i sprawia wrażenie arbitralnej, a co jeszcze istotniejsze, jak podnoszą niektórzy badacze, arbitralnie przyjęte wydają się też cechy wypowiedzi, jakie bierze się tu pod uwagę.

Choca i Rossini rezygnują także z uwzględniania czynnika organizacji pola bodźcowego (takich zmiennych jak Z i Zd) oraz pokrewnej mu zmiennej związanej ze strukturą obrazu, który badany rzutuje na plamę (tzw. typ lokalizacji lub – inaczej mówiąc – Jakość Rozwojowa – Developmental Quality, czyli DQ). Gertruda Meili-Dworetzki, badając dzieci, stwierdziła,

że stopień ustrukturyzowania wypowiedzi wzrasta u nich wraz z wiekiem [za 2]. W mojej opinii, może być tak, że w odniesieniu do pojedynczych badanych wystarczy zanalizowanie, jak często kierują się oni kształtem plam. Chcę jednak dodać, że przy porównaniu wyróżnionych według pewnych kryteriów grup badanych, można niekiedy zauważyć różnice zarówno w zmiennych dotyczących organizacji pola bodźcowego, jak i w strukturze projektowanego na niego obrazu. W przeprowadzonych przeze mnie badaniach okazało się na przykład, że ojcowie mający chore na schizofrenię dziecko istotnie rzadziej niż ojcowie mający tylko zdrowe dzieci uzyskiwali dla swoich wypowiedzi kategorię Z i wartości tej kategorii były niższe. Można więc powiedzieć, że zdolność do organizacji pola bodźcowego była u tych ojców mniejsza. Rodzice chorych na schizofrenię dzieci (zarówno ojcowie, jak i matki) dawali więcej wypowiedzi należących do lokalizacji wieloznaczej, a więc obrazy jakie spostrzegali w plamach były skrajnie nieustrukturyzowane i tym samym w pewnym sensie niedojrzałe, ich ocena pod względem Jakości Rozwojowej była niższa niż w wynikałoby to z wieku badanych osób [5]. Na podstawie wyników uzyskanych w omówionym tu badaniu można zastanawiać się, czy rzeczywiście zmienne Z, Zd i DQ zawsze powinny być odrzucane.

Interesujące jest stanowisko autorów dotyczące sygnatury S. Sygnatura ta oznacza, że badana osoba uwzględniła w swoich interpretacjach białe tło. Exner tego typu reakcje rozumie jako oznakę agresywności i negatywizmu. W systemie R-PAS rozróżnia się reakcje S, w których następuje zamiana figury i tła (SR) oraz reakcje S, które integrują poszczególne elementy plamy w jedną całość (SI). Inni badacze, na przykład Anna Maria Rosso, Carlo Chiorri i Simona Denevi, przyjmują trzy podtypy reakcji S: S będące zamianą figury i tła (S-rev), S będące fuzją (S-fus – w tych wypowiedziach widziany obraz pokrywa jakby jedną i tą samą powierzchnię) oraz S integrujące białe tło traktowane jako osobny obiekt z innymi częściami plamy, traktowanymi jako odrębne obiekty (S-int). Rosso i współpracownicy starają się udowodnić, że każdy podtyp reakcji S ma swoje własne, specyficzne znaczenie psychologiczne [6]. Jest to ciekawy trop i zgodny z wcześniejszymi intuicjami badaczy, na których powołują się Rosso i jej koledzy.

Zdaję sobie sprawę, że podawanie przykładów wypowiedzi należących do tych podtypów przekroczyłoby ramy tego artykułu, zaklasyfikowanie wypowiedzi do odpowiedniego podtypu wiąże się bowiem z bardzo szczegółowymi zróżnicowaniami (w tym miejscu pragnę podziękować Pani Prof. Rosso za życzliwą korespondencję mailową ze mną na ten temat). Ze względu na skomplikowany charakter zagadnienia rozumiem

stanowisko autorów BR, którzy optują za przyjęciem jedynie S-rev, jako reakcję najbardziej wyrazistą i też w mojej ocenie związaną z najbardziej stabilnymi interpretacjami za [1,7]. Można przyjąć, że reakcje S mówią o pewnym rodzaju opozycyjności, potrzebie autonomii i mistrzostwa, a także o sile ego i postawie twórczej. Wyjaśnienie pojęcia „mistrzostwa” wymagałoby obszernej dygresji, trzeba by tu wrócić do Zygmunta Freuda koncepcji ogólnie rozumianego instynktu mistrzostwa, *Bewältigungstrieb* [7], dlatego pozostawiam je – z pewnym żalem – bez omówienia. W interpretacji S często uwzględnia się agresję i negatywizm [2, 4].

Nie wszystkie zmiany wprowadzane przez reformatorów testu Rorschacha (BR) łatwo jest ocenić bez specjalnie zaplanowanych badań empirycznych. Do trudniejszych w ocenie na przykład zdaje się należeć zmienna FD. Sygnatura FD oznacza spostrzeganie głębi na podstawie relacji przestrzennych, istniejących między częściami plam (na podstawie ich wielkości i rozmieszczenia na tablicy). Możemy powiedzieć, że F D wynika ze spostrzegania perspektywy geometrycznej w przeciwieństwie do modelowanej światłocieniem perspektywy powietrznej (sygnatura V). Według omawianych tu badaczy, sygnatura FD nie uzyskała uwiarygodnienia w meta- analizie przeprowadzonej przez Mihurę i współpracowników. Pewnego potwierdzenia tego stanowiska można dopatrzeć się w moich badaniach, w których sygnatura FD nie różnicowała badanych grup. Jest to oczywiście dowód bardzo pośredni, zmienna ta bowiem mogła po prostu nie być istotna dla zróżnicowania tych właśnie badanych grup. Zaznaczyła się tam jednak pewna dość ciekawa tendencja: osoby z większą liczbą wypowiedzi S częściej uzyskiwały sygnaturę FD. Co więcej, w opisach pojedynczych badanych, nierzadko wypowiedzi FD były oryginalne, o silnym dramatycznym zabarwieniu i trudno byłoby nie uwzględniać ich w końcowych wnioskach.

Chociaż i Rossini proponują także duże uproszczenie w sygnowaniu obszarów plamy, które badany wybiera do interpretacji. Osobiście uważam, że sugerowane przez nich uproszczenia są raczej pozorne, nierzadko bowiem mogą być źródłem niepewności jak ocenić poszczególne wypowiedzi. Moje osobiste doświadczenie wskazuje, że zasady wprowadzone przez Exnera, raz przyswojone, przynoszą badającemu poczucie komfortu i pewności w decyzjach dotyczących mniej typowych reakcji. Zasady te są bowiem precyzyjne, zrozumiałe i w moim odczuciu zgodne z naturą bodźców.

Z wielu zmian proponowanych przez autorów BR, polegających na redukcji zmiennych uwzględnianych w systemach CS i R-PAS, zatrzymam się jeszcze przy rozróżnieniu między spostrzeganym w plamach ruchem o charakterze aktywnym i pasywnym. Ruch jest bardzo

ważną determinantą wypowiedzi z tego względu, że można go traktować jako „czystą” projekcję. Plamy mają jakiś kształt, mają też swoją barwę, ale na pewno są statyczne. Natomiast interpretacja wypowiedzi mówiących o ruchu aktywnym i wypowiedzi mówiących o ruchu pasywnym mówi szczególnie dużo o badanym. Ruch aktywny symbolizuje śmiałość, asertywność i energię. Ruch pasywny zdaje się wiązać z biernością, wycofywaniem się, lękiem, submisją, przygnębieniem i poczuciem frustracji. W podręczniku Exnera znajdziemy obszerną tablicę opisującą przykłady ruchów aktywnych i ruchów pasywnych. Z tablicy tej wynika, że każdy ruch aktywny to ruch o wyższej dynamice (rozumianej „w górę”) niż uśmiech, a ruch pasywny to ruch mniej dynamiczny (lub rozumiany: bardziej dynamiczny „w dół”) niż uśmiech (możemy tu podać jako przykład skierowane w dół spojrzenie). Pomimo tej zasady i pomimo dziesiątków przykładów, w praktyce ocena jakości ruchu w konkretnych wypowiedziach badanych osób jest niemałym wyzwaniem. Chociaż i Rossini konsekwentnie starają się oczyścić procedury badania i interpretowania wyników ze wszystkiego, co nie jest do końca jasne i niekłopotliwe – a więc radzą, by nie rozróżniać tych dwóch jakości ruchu. Powołują się na literaturę, która według nich nie daje dobrych podstaw do czynienia takiego rozróżnienia i na meta-analizę Mihury i jej współpracowników. A jednak, mimo tych argumentów, rozróżnienie ruchu aktywnego i pasywnego jest na tyle atrakcyjne, że w innym miejscu badacze ci stwierdzają, że korzystna dla osoby badanej osoby jest przewaga w jej wypowiedziach ruchów aktywnych nad ruchami pasywnymi: tych ostatnich powinno być przynajmniej dwukrotnie mniej. Piotrowski jest autorem bardzo szczegółowego opisu i interpretacji różnych jakości ruchu. Swego czasu, biorąc pod uwagę jego koncepcję ruchu, przeanalizowałam wypowiedzi „ruchowe” uzyskane od osób chorych na schizofrenię i od ich rodziców i porównałam je z wypowiedziami „ruchowymi” uzyskanymi od osób zdrowych i od ich rodziców. Nie ukazały się niemal żadne różnice między poszczególnymi podgrupami badanych pod względem jakości ruchów [8,9]. Jest oczywistym, że wyniki takie same w sobie nie mogą podważać zasadności rozróżniania, czy spostrzega się w plamach ruch aktywny czy ruch pasywny; stan zdrowia nie musiał bowiem w tym wypadku być istotną zmienną zależną. Co więcej, istnieją doniesienia wskazujące, że są takie grupy badanych, które różnią się pod względem jakości spostrzeganych ruchów [1, 10]. Ciekawe wydaje się jednak to, że we wspomnianych wyżej moich badaniach obliczyłam korelacje między poszczególnymi jakościami ruchów a lękiem, mierzonym liczbą wypowiedzi uwzględniających światłocienia. Okazało się, że zdroworozsądkowa interpretacja ruchu

skulonego (biernego), jako łączącego się z lękiem, i ruchu aktywnego (rozmachowego), jako łączącego się z dobrą kontrolą lęku lub brakiem lęku (takiego, jaki wyrażają wypowiedzi „światłocieniowe”) w tym wypadku nie potwierdziła się. Wszystkie jakości ruchu istotnie korelowały z lękiem, odzwierciedlającym się poprzez wypowiedzi „światłocieniowe”. Pewnym wyjątkiem był tu ruch niezdecydowany, ten jednak w potocznym myśleniu i w odczuciach doświadczanych w codziennym życiu może nie być ujmowany jako typowy ruch. Opisane powyżej wyniki można traktować jako pośrednie uzasadnienie, czy też jako pewne dane, pozwalające zrozumieć ambiwalentne postawy autorów BR w stosunku do rozróżniania ruchu aktywnego i ruchu pasywnego. Podobne stanowisko co do uwzględniania ruchu aktywnego i ruchu biernego, spotykamy u autorów systemu R-PAS, którzy odrzucają to rozróżnienie. Chociaż i Rossini skłonni są jednak, jak już wspominałam, do przyznania psychologowi klinicznemu dużego stopnia swobody. Z jednej strony „zwalniają” go z obowiązku uwzględniania wszelkich relacji między kategoriami wypowiedzi, a z drugiej strony pozwalają mu decydować, co w konkretnym przypadku, przy interpretacji wyników danej jednostki, jest istotne, a co nie. Ogólne przesłanie omawianych tu autorów odczytuję następująco: dobrze jest znać wszelkie kategorie i sposoby ich wzajemnego porównywania, ponieważ to sprawia, że wzrasta nasza czujność i szansa, że uchwycimy wszystko, co badana nam komunikuje, nie ma jednak obowiązku, by zawsze wszystko uwzględniać w końcowym zestawie uzyskanych informacji (tzw. *Structural Summary*). Chociaż i Rossini starają się uwolnić psychologa od często niewiele wnoszącej, mozolnej pracy polegającej na wyliczaniu różnych wskaźników, indeksów i proporcji i umożliwić mu skoncentrowanie się na tym, co jest istotne przy analizowaniu wypowiedzi konkretnej osoby. Badacze ci zatrzymują jedynie 33 kategorie (włączając w to kategorie treściowe) i sugerują, które relacje między nimi, które wskaźniki i indeksy są najbardziej wiarygodne i zasługujące na uwzględnienie.

Za najważniejsze przesłanie autorów BR można uznać cytata z Martina Heideggera, zamieszczony przed trzecim rozdziałem ich książki *Assessment Using the Rorschach Inkblot Test* jako motto. W rozdziale tym podkreśla się, że celem badania testem Rorschacha nie jest „mierzenie”, lecz zrozumienie badanego. Klasyfikowanie wypowiedzi, zliczanie punktów i obliczanie wskaźników nie może przesłaniać osoby, która stoi za tymi wyliczeniami. Słowa niemieckiego filozofa przetoczę tu za tekstem wspomnianej książki:

There is a qualitative exactitude apart from the quantitative. The lack of rigor comes from applying the quantitative method to objects or phenomena that do not require it or accept it.

Istnieje bowiem precyzja dotycząca jakości i jest to inny rodzaj precyzji niż tej, która odnosi się do danych ilościowych. Błędem jest stosowanie ilościowych metod do badania rzeczy i zjawisk, które nie poddają się tym metodom, do badania rzeczy i zjawisk, których natura nie leży w ich mocy. Stwierdzając, że wartość danego wskaźnika wykracza poza normę, należy zastanowić się, jakie jest psychologiczne znaczenie tego wskaźnika dla tej właśnie osoby. Następnie należy pomyśleć, jakie możliwe czynniki zadziały, że wskaźnik ten ma właśnie taką, a nie inną wartość, a w końcu starać się zrozumieć, w jaki sposób stwierdzone cechy czy stany psychiczne wpływają na zachowanie badanej osoby, nierzadko bowiem bywa tak, że jedna i ta sama właściwość ma produktywną lub destrukcyjną siłę.

Nie znam takiego badacza zajmującego się testem Rorschacha, który by nie postulował, by każdą sygnaturę wyjaśniać na tle wyników całego badania. Exner w swoim liczącym 680 stron podręczniku z 2003 roku, 356 stron poświęca bezpośrednio interpretacji poszczególnych sfer psychiki. Sfery te to kontrola emocjonalna i tolerancja stresu, stres sytuacyjny, afekt, percepcja siebie, percepcja relacji interpersonalnych i zachowanie oraz trzy sfery związane z procesami poznawczymi: przetwarzanie informacji, mediacja i ideacja. W każdej z tych sfer należy przejść od czterech do dziewięciu „kroków”, każdy zaś „krok” to kilka warunków określających liczbowe wartości wybranych zmiennych. Z jednej strony można podziwiać tego autora i korzystać ze wskazówek skonstruowanych przez niego na kształt algorytmu. Z drugiej jednak strony, interpretacja wyników czasem przekracza możliwości badającego, by ogarnąć całość, a nierzadko nakład pracy okazuje się po prostu niepotrzebny. Co ważniejsze, tak czyniona interpretacja może stać się postępowaniem rutynowym i przesłaniającym to, co naprawdę istotne. Cennym podejściem w tych wypadkach byłoby sporządzenie dodatkowej, hermeneutycznej analizy wypowiedzi badanego, co często zalecałam, ale nie zawsze tak solidnie opracowane wyniki badania miałyby praktyczne uzasadnienie. Z tych właśnie względów zmiany proponowane przez autorów wydają się bardzo korzystne: odciążają psychologa i dają mu „przyzwolenie” na prawdziwie twórczą interpretację wyników badania. Można powiedzieć, że mamy tu do czynienia z pewnym konfliktem między potrzebą praktycznego podejścia do badania testem z jednej strony, a potrzebą zachowania wszystkiego, co może dostarczyć psychologowi ważnych informacji. Myślę, że Chociaż i Rossini dają cenne wskazówki w kierunku zredukowania nadmiaru zmiennych, utworzenie skróconej wersji testu natomiast, składającej się jedynie z czterech tablic, wymaga jednak – moim zdaniem – dalszych badań.

Jak już wspominałam na początku niniejszego

artykułu, wielką zasługą tych badaczy jest to, że pokazując sensowną i praktyczną metodę stosowania testu Rorschacha, oddalają niejako argumenty krytyków testu, podnosząc iż:

- test Rorschacha z racji swojej natury nie powinien być używany w sytuacjach, w których oczekiwana jest jednoznaczna diagnoza wiążąca się z nie zawsze łatwymi do odwrócenia skutkami, a także nie powinien on być wykorzystywany do tych sfer psychiki, do oceny których istnieją lepsze, bardziej adekwatne metody;
- test Rorschacha ma służyć przede wszystkim zrozumieniu badanej osoby, a nie usytuowaniu jej na tle grupy (choć można i należy korzystać także z danych liczbowych i pewnych norm przewidzianych w tym teście dla różnych grup badanych);
- test Rorschacha powinien być swobodnie stosowany, z założeniem rozsądnego nakładu pracy.

Można przyjąć, że w dużej mierze test Rorschacha to pewien pretekst do kontaktu z badaną osobą, pewien materiał, nad którym pochylają się obie strony (badany i badający).

Na koniec parę słów o książce *Assessment Using the Rorschach Test*, która przedstawia wersję BR i która była inspiracją do zaprezentowania moich refleksji. Książka przeznaczona jest dla studentów psychologii i dla początkujących psychologów, ale jest też cenna i dla psychologów doświadczonych, i – być może paradoksalnie – dla tej grupy okaże się najbardziej odkrywczą. W mojej opinii każda z tych grup skorzysta zwłaszcza ze wskazówek i przykładów, jak sporządzać opinie psychologiczne w sposób fachowy, ale zrozumiały dla laików. Ważne są też rady, jak dostrzec pozytywne aspekty badanej osoby, często „ukryte” w pozornie nic nie znaczących, „średnich” wynikach. Autorzy są praktykami, którzy pamiętają o tym, że dobro osoby badanej jest tym, co liczy się przede wszystkim. Na narzędzia swojej pracy i na własne kompetencje patrzą bez kompleksów, ale realistycznie, uczciwie i z pokorą, starają się też powrócić do klinicznego nurtu reprezentowanego kiedyś przez

Klopfera.

Conflict of interest

Author has declared no conflict of interest.

References

1. Piotrowski Z. *Perceptanalysis*. Philadelphia, PA, US: Ex Libris; 1979.
2. Exner JE. *The Rorschach. A comprehensive system*. Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons; 2003.
3. Stasiakiewicz M. *Test Rorschacha*. Warsaw: Wydawnictwo Naukowe Scholar; 2004.
4. Choca JP, Rossini ED. *Assessment using the Rorschach Inkblot Test*. Washington, DC, US: American Psychological Association; 2018.
5. Hunca-Bednarska A. Organizacja pola bodźcowego ujawniona w wypowiedziach inspirowanych testem plam atramentowych Hermanna Rorschacha. In: Zasepa E, Gałkowski T, editors. *Oblicza psychologii klinicznej*. Sopot: GWP; 2014. p. 157–170.
6. Rosso AM, Chiorri C, Denevi S. Rorschach space responses and anger. *Psychol. Rep.* 2015; 117(1): 117–132.
7. Fonda CHP. The white-space response. In: Rickers-Ovsiankina M, editor. *Rorschach psychology*. Huntington, NY, US: Robert Krieger Publishing Company; 1977. p. 113–156.
8. Hunca-Bednarska A. Wypowiedzi „ruchowe” w teście Rorschacha: Część 1. *Curr. Probl. Psychiatrii* 2019; 20(1): 49–74.
9. Hunca-Bednarska A. Wypowiedzi „ruchowe” w teście Rorschacha: Część 2. *Curr. Probl. Psychiatrii* 2019; 20(1): 75–101.
10. Flahault C, Sultan S. On being a child of an ill parent: A Rorschach investigation of adaptation to parental cancer compared to other illnesses. *Rorschachiana* 2010; 31(1): 43–69.

Corresponding author

Anna Hunca – Bednarska
Stowarzyszenie MONAR
Poradnia Profilaktyki, Leczenia i Terapii Uzależnień
w Lublinie
20-214 Lublin, ul. Montażowa 15

Otrzymano: 03.03.2020
Zrecenzowano: 05.03.2020
Przyjęto do druku 06.03.2020